

ПОНЯТТЯ ГІДНОСТІ В РОЗУМІННІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

МІШУСТІНА Кристина Дмитрівна - студентка 1 курсу магістратури міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

**УДК 341.645
DOI 10.32782/EP.2021.2.25**

В статті розглянуто ідею людського достоїнства як основу всіх прав. Ідея людського достоїнства стала одним з основоположних принципів в ідеї общих прав и свобод человека и гражданина. Человеческое достоинство имеет свои особенности в различных правовых системах. Особую актуальность эта тема приобретает для нашего государства в контексте толкования понятия человеческого достоинства Европейским судом по правам человека, обусловлена различиями в понимании понятия человеческого достоинства в разных юрисдикциях и культурах, а также стремлением Украины войти в состав Европейского Союза. Украина сейчас активно адаптирует свое законодательство к европейским стандартам, поэтому целесообразным будет понимать, каким образом человеческое достоинство понимается Европейским судом по правам человека.

Ключевые слова: человеческое достоинство, Европейский суд по правам человека, практика ЕСПЧ, права и свободы человека и гражданина, механизм защиты прав.

Розширена анотація. У статті розглянуто ідею людської гідності як основу всіх прав. Ідея людської гідності стала одним із основоположних принципів у ідеї загальних прав і свобод людини та громадянина. Людська гідність має свої особливості в різних правових системах. Зокрема, є суттєві відмінності у способах включення людської гідності як позитивного права в нормативно-правові акти. У

багатьох документах гідність міститься в преамбулі, тоді як в інших вона використовується для пояснення конкретних прав. У деяких документах людська гідність визнається фундаментальним правом, а в інших – ні. У деяких країнах людська гідність визнається правом як таким, яке існує незалежно від інших, або визнається навіть привілейованим правом, а в деяких юрисдикціях людська гідність визнається основоположним принципом, на якому базуються всі інші права.

Особливої актуальності ця тема набуває для нашої держави в контексті тлумачення поняття людської гідності Європейським судом з прав людини. Така важливість зумовлена описаними вище відмінностями в розумінні поняття людської гідності в різних юрисдикціях та культурах та прагненням України увійти до складу Європейського Союзу, оскільки при вступі до Європейського Союзу особлива увага приділяється ціннісному критерію, який означає, що держава має розділяти та підтримувати цінності ЄС. Також Україна наразі активно адаптує своє законодавство до Європейських стандартів, тому доцільним буде розуміти, яким чином людська гідність тлумачиться Європейським судом з прав людини.

Для національних судів важливим є застосування судового прецеденту, виробленого рішеннями Європейського суду, який забезпечує чіткість та універ-

салізацію розуміння Конвенції, встановлює певні стандарти правосуддя, яких повинен додержуватися суд, конкретизує та розвиває конвенційні положення, дає змогу правильно зрозуміти їх букву і дух, дисциплінує суддів, які ухвалюють рішення.

Ключові слова: людська гідність, Європейський суд з прав людини, практика ЄСПЛ, права і свободи людини і громадянина, механізм захисту прав.

Постановка проблеми

На шляху до євроінтеграції наша держава проходить багато трансформаційних процесів, зокрема, багато змін зазнає українське законодавство, оскільки, одним із основних завдань, які стоять наразі перед Україною, є адаптація законодавства до Європейських стандартів. Зокрема, такі стандарти чітко простежуються в рішеннях ЄСПЛ. Суд надає роз'яснення та тлумачення певних норм права. Захист честі та гідності людини й громадянина є одними з основних прав людини, і в правовій та демократичній державі ці права мають бути належним чином гарантовані та забезпечені на законодавчому рівні.

Аналіз останніх досліджень

Питанню важливості тлумачення практики Європейського суду з прав людини та її врахування в судових рішеннях судів національних юрисдикцій приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема, Шукліна Н.Г., Вдовіченко С., Кампо В., Луспенік Д. Пендюра М. М. та багато інших.

Виокремлення не вирішених раніше проблем. Поняття людської гідності є досить широким, тлумачиться по-різному не тільки з плином часу та зі змінами в суспільстві, а й навіть в різних країнах та різними судовими установами. Зважаючи на те, що зараз є дуже актуальним використання національними судами практики Європейського суду з прав людини у своїх рішеннях, важливим є розуміння того, як саме ЄСПЛ тлумачить поняття людської гідності.

Метою цього дослідження є з'ясування, що таке людська гідність у розумінні Європейського суду з прав людини, аналіз його тлумачення та складові права людської гідності як одного із основоположних прав людини та громадянина, гарантованого на національному та міжнародному рівнях.

Виклад основного матеріалу

Людська гідність увійшла у сферу прав людини досить пізно і, як правило, розглядалася як відповідь на жорстокість, скоєну під час Другої світової війни. Це право знайшло закріплення в Статуті Організації Об'єднаних Націй, Загальній декларації прав людини та багатьох інших міжнародних договорах про права людини. Однак, не було закріплено в Європейській конвенції з прав людини. Тільки з 2002 року, з прийняттям Додаткового протоколу № 13, право людської гідності знайшло своє закріплення, однак, не як окреме право людини. Тим не менше, було б неправильно робити висновок про те, що людська гідність не захищена в ЄСПЛ. Із практики Європейського суду з прав людини видно, що суд досить часто посилається на людську гідність [9].

Виходячи зі змісту Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та інші нормативно-правові акти Європейського Союзу, можна дійти висновку, що їх ціннісний аспект полягає у закріпленні принципів, прав і свободах та в механізмі їхньої реалізації. Європейський Суд з прав людини посідає чільне місце в цьому механізмі. ЄСПЛ – це особливий наднаціональний судовий орган, який забезпечує практичну реалізацію та захист прав, передбачених вищезазначеною Конвенцією. Цей механізм захисту основоположних прав людини та громадянина розроблений у рамках Ради Європи, а головним її пріоритетом є захист прав і основоположних свобод людини та громадянина, захист людської честі та гідності в державах-учасниках конвенції [6]. Це знайшло ві-

дображення й у Конституції України, де відповідною нормою прямої дії визнається, що людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав та свобод людини – головним обов'язком держави [3].

Конституційне (позитивне) право гідності особи закріплює повагу до її гідності, а також заборону катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження чи покарання, заборону медичних, наукових чи інших дослідів над людиною без її вільної згоди. Очевидно, що це далеко не повний перелік положень, які складають зміст цього права, адже в Конституції України зазначено, що права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними [1].

Застосування судового прецеденту, виробленого рішеннями Європейського суду, сприяє чіткості та універсалізації розуміння Конвенції, встановлює певні стандарти правосуддя, яких повинен дотримуватися суд, конкретизує та розвиває конвенційні положення, дає змогу правильно зрозуміти їх букву і дух, дисциплінує суддів, які ухвалюють рішення [5].

Стаття 10 Конвенції досить коротка у визначенні того, що підпадає під її захист, наприклад, захищаючи свободу вираження думки. При цьому вона не визначає, що таке думка. У ній також не прописано, що думки бувають у вигляді оціночних суджень і тверджень про факт. Такий поділ – результат суддівської діяльності з відправлення правосуддя ще в 1986 році, коли Суд розглядав справу «Лінгенс проти Австрії» [4]. У цій справі австрійські суди визнали журналіста винним у наклепі на канцлера, тому що журналіст сказав, що поведінка канцлера було аморальною та нечесною. Канцлер ініціював провадження проти журналіста за наклеп. Національний суд визнав журналіста винним, однак Європейський Суд не погодився з таким підходом, вказавши, що немає необхідності підтверджува-

ти правдивість відсутності моралі, якщо це оціночне судження.

Розуміння людської гідності різниться відповідно до різних підходів. Це виявлялося протягом історії розвитку ідеї гідності. Є більш плюралістичний або більш культурний підхід до визначення людської гідності можна визначити. Існують суттєві відмінності щодо того, якою мірою гідність слід розглядати як право, пов'язане з національним визволенням та самовизначенням, як відповідну межу свободи слова, як підставу для захисту честі та репутації, як обґрунтування індивідуальних обов'язків. Гідність може розглядатися в контексті прав жінок і в контексті права на свободу релігії [8].

Із зазначеного вище можна зробити висновок про те, що в різних юрисдикціях поняття гідності може навіть становити основу всіх інших прав, бути певною всеосяжною моральною опорою. Однак, поняття моральності також може відрізнятися в різних державах.

Саме тому для України цікавим є розуміння людської гідності саме в практиці Європейського суду з прав людини, оскільки Україна прагне вступити до Європейського Союзу, а для цього важливо розділяти цінності ЄС.

У Європейському контексті поняття людської гідності на законодавчому рівні почало з'являтися після Другої світової війни. Згодом знайшло місце в інтерпретації Європейської комісії та Суду з прав людини, зокрема статті 3 ЄКПЛ щодо заборони катувань та нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження та покарання, широко спираються на концепцію людської гідності як основу для своїх рішень [2].

Перше посилання Суду на людську гідність було у справі «Тайрер проти Великобританії» [7], у якій тілесні покарання, що застосовуються як частина судового вироку, були визнані такими, що суперечать статті 3 на тій підставі, що це було посягання саме на те, що однією з головних цілей статті є захист гідності та фізичної цілісності людини.

З того часу воно застосовується в контексті права на справедливий судовий розгляд, права не бути покараним за відсутності юридичної заборони, заборони катувань та права на приватне життя.

Можна розрізнити базовий мінімальний зміст значення людської гідності: кожна людина має внутрішню цінність, яку слід поважати, а деякі форми поведінки несумісні з повагою до цієї внутрішньої цінності, а держава існує для того, щоб забезпечувати повагу до людської гідності.

Суд тепер розглядає людську гідність як основу всіх прав, захищених Конвенцією. Людська гідність також була включена в судовому порядку як загальний принцип права Європейського Співтовариства, що походить від конституційних традицій, спільних для держав-членів.

Висновки

У цілому, можна зробити висновок про те, що розуміння Європейським судом з прав людини людської гідності як загального та основоположного принципу не є перебільшеним, оскільки, гідність зіграла вирішальну політичну роль, надала можливість різним культурам із абсолютно різними концепціями держави, різними поглядами на основі прав людини та різними етичними та моральними поглядами прийняти глибокі ідеологічні розбіжності один одного. Також повага до людської гідності допомогла зосередитись на важливих питаннях значних порушень прав людини. Отже, усі права людини та громадянина мають бути засновані на гідності, саме це закладає основи поваги та дотримання всіх інших прав і свобод людини.

Література

1. Вдовіченко С., Кампо В. Право на людську гідність: українська теорія і практика у контексті європейського досвіду. Вісник Конституційного Суду України № 5/2012

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Дата звернення: 25.04.2021)

3. Конституція України № 254к/96-ВР (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (Дата звернення: 25.04.2021)

4. Лінгенс проти Австрії (Lingens v. Austria). Рішення Європейського суду з прав людини № 12/1984/84/131 від 8 липня 1986 р. URL: <https://cedem.org.ua/library/sprava-lingens-protu-avstriyi/>

5. Луспенік Д. Застосування статті 10 Конвенції про захист прав і основних свобод людини при розгляді судами справ за позовами про захист честі, гідності і ділової репутації. Вісник Академії правових наук України №4 (31), 2002.

6. Пендюра М.М. Європейська практика судового захисту честі, гідності людини та громадянина. Матеріали круглого столу (ДДУВС, 24.11.2017). URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/16324/1/%D0%84%D0%92%D0%A0%D0%9E%D0%9F%D0%95%D0%99%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%90%20%D0%A1%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%9E%D0%93%D0%9E.pdf> (Дата звернення: 25.04.2021)

7. Тайрер проти Соединенного Королевства (Tyrer v. the United Kingdom): Постановление Европейского Суда. URL: https://european-court.ru/uploads/ECHR_Tyrer_v_the_United_Kingdom_25_04_1978.pdf

8. Christopher McCrudden Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights *European Journal of International Law*, Volume 19, Issue 4, September 2008, Pages 655–724, <https://doi.org/10.1093/ejil/chn043>

9. Sebastian Heselhaus, Ralph Hemsley Human Dignity and the European Convention on Human Rights. Handbook of Human Dignity in Europe. URL: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007%2F978-3-319-27830-8_47-1

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто ідею людської гідності як основу всіх прав. Ідея людської гідності стала одним із основоположних принципів у ідеї загальних прав і свобод людини та громадянина. Людська гідність має свої особливості в різних правових системах. Особливої актуальності ця тема набуває для нашої держави в контексті тлумачення поняття людської гідності Європейським судом з прав людини, що зумовлена відмінностями в розумінні поняття людської гідності в різних юрисдикціях і культурах та прагненням України увійти до складу Європейського Союзу. Також Україна наразі активно адаптує своє законодавство до Європейських стандартів, тому доцільним буде розуміти, яким чином людська гідність тлумачиться Європейським судом з прав людини.

Ключові слова: людська гідність, Європейський суд з прав людини, практика ЄСПЛ, права і свободи людини і громадянина, механізм захисту прав.

SUMMARY

The article deals with the idea of human dignity as the basis of all other rights. The idea of human dignity has become one of the fundamental principles in the idea of universal human and civil rights and freedoms. Human dignity has its peculiarities in different legal systems. In particular, there are significant differences in how human dignity as a positive right is included in regulations. In many documents, dignity is contained in the preamble, while in others it is used to explain specific rights. In some documents, human dignity is recognized as a fundamental right, while in others it is not. In some countries, human dignity is recognized as a right that exists independently of others or is even recognized as a privileged right, and in some jurisdictions, human dignity is recognized as a fundamental principle on which all other rights are based.

This topic becomes especially relevant for our country in the context of the interpretation of the concept of human dignity by the European Court of Human Rights. This importance is due to the differences described above in understanding the concept of human dignity in different jurisdictions and cultures and Ukraine's desire to join European Union. It is important for the country, which wants to become a member of the European Union, to share European values. European Union pays special attention to the value criterion, which means that the state must share and support the values of the EU. Ukraine is also currently actively adapting its legislation to European standards, so it will be useful to understand how human dignity is interpreted by the European Court of Human Rights.

The application of judicial precedent is important in practice of national courts. The decisions of the European Court, which requires a determination of the quality and universal understanding of conventions, create different standards of justice to agree to join the court, specifying and developing convention provisions, allowing to correctly define their letter and spirit, disciplinary cases that make decisions.

Keywords: human dignity, European Court of Human Rights, judicial practice, human rights and freedoms, rights protection mechanism.